

BROEKER BIJDRAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt 2 tot 4 maal per jaar
Wordt aan de leden gratis toegezonden

Nr. 4 (december 1973)

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.
Copyright. Redactie-adres :
De Erven 26, Broek in Waterland

HET DIACONIE-HUIS

II. Leven en bedrijf

Het Diaconie-huis, waarvan we in de vorige aflevering het interieur hebben bekeken, stond onder de dagelijkse leiding van een binnenvader en -moeder. Het algemeen toezicht was in handen van de regenten en regentessen, waarvoor in het gebouw twee kamers waren ingericht tot vergaderzaaltjes. Ze lagen aan weerszijden van de ingang en zagen op straat uit. Helaas is de rechterkamer, die der heren-regenten, bij de inrichting tot jeugdherberg in de jaren '50 opgeofferd terwille van een grotere conversatiezaal.

Behalve de binnenvader en -moeder, altijd een echtpaar, waarvan het eerste in december 1778 werd opgeroepen per advertentie in de Amsterdamsche Courant, zochten de regenten een aantal mensen voor het regelmatig verrichten van diensten voor het Huis. Als zodanig werden in 1779 als eersten aangesteld:

als timmerman	: Pieter Keyser
als metselaar	: Jan van Keeren
als schilder	: Claas Duyts (tevens gemeentebode, in 1783 schout)
als tuinman	: Joseph Waltvoogt (woonde in het huis van R.Spaans aan het Leeteinde. Gestorven 1812)
als kashouder	: Gerrit de Ruyter (notaris; woonde aan de Erven in een groot huis, waar men meestal vergaderde, op de plaats waar nu L. Broeder woont; het brandde af in 1902)
als resolutieboekschrijver:	Cornelis Koker (1739-1807, zwager van G. de Ruyter)
als wieder van de straat	: Adriaan Tolk (gestorven 1789, voorvader van mej. Jo Tolk, die bijna 2 eeuwen later nog de kruidenierswinkel naast het Diaconie-huis dreef, thans eigendom van de ver. "Hendrick de Keyser")

In deze baantjes traden nogal eens mutaties op. Tien jaar na deze eerste benoeming waren er al allemaal anderen in functie, en daarbij ook een chirurgijn, in de persoon van Mr Simon David Valk.

In het algemeen deed ieder van hen rustig zijn werk. Er werd op tijd geschilderd de bomen werden geschoren, er werden stoelen gerepareerd en voor gebroken ruiten nieuwe ingezet. De kas werd bijgehouden en er werden notulen geschreven van de wekelijkse regentenvergaderingen.

Méer problemen leverden de binnenvader en -moeder op. Het eerste echtpaar, dat afkomstig was uit Buiksloot, vraagt eind 1783 ontslag. Het duurt drie maanden voor er een nieuw stel is : Albert Krab en echtgenote, gewezen vader en moeder van het Gasthuis te Purmerend. Onder de sollicitanten was ook Gerbrand Kat geweest, een geboren Broeker, maar die had de post niet gekregen. Jaren later zien we hem op z'n oude dag toch zijn intrek nemen in het huis, maar dan is het als verpleegde.

Ook het echtpaar Krab voldeed niet zo heel lang, want in 1789 krijgt het ontslag. Op een oproep verschijnen 50 sollicitanten! Daaruit kiest men een echtpaar uit Bunschoten: Wessel Bulsing en zijn vrouw Metje Kramer. Er zal blijken dat ook dit geen gelukkige greep was. In de zomer van 1792 gaan er verhalen over de binnenvader, met name over de 'onkuysche Behandeling van zyn Persoon omtrent Eenige Meysjes in 't Diaconie Armen Huijs'. Men verhoort drie meisjes, die belastend getuigen (hemd opgelicht terwijl ze sliepen enz.) Tijdens dit getuigenis stormen Bulsing en zijn vrouw de regentenkamer binnen, en maken groot misbaar met schelden en schreeuwen. Nadat een paar afwezige bestuurderen er ook bijgehaald zijn, verhoort men - ondanks tegenkating van Ds Haverkamp - de meisjes opnieuw, en deze willen haar verklaringen desnoods onder ede bevestigen. Vader Bulsing komt weer schreeuwen. Na veel gepraat komt het huis tenslotte wat tot rust en gaat men er een nachtje over slapen.

Zeven dagen later krijgen de Bulsings hun congé. Ds Haverkamp moet 't hun meteen aanzeggen. Nu wordt het echtpaar Pouwiel uit de Wormer aangesteld, en dit blijft aan totdat de man in 1808 overlijdt. Zijn opvolging - weer 47 sollicitanten! - schept geen problemen, en nu gaat 't voortaan wat rustiger.

In het huis zijn zowel wezen als armlastige bejaarden opgenomen. Als eersten doen in 1779 een jonge dochter van 20 en een knapje van 6 hun intrede, maar al gauw krijgen zij gezelschap van een aantal burger-armen, dat zijn minvermogenden, die ten laste van de gemeente kwamen. Ook niet-weeskinderen vonden er trouwens onderdak.

Er werd met grote zorg gewaakt tegen lediggang. De jongens werden veelal buitenshuis in de leer gedaan, de meisjes werden voor het huishouden opgeleid door de binnenmoeder. In 1783 vroegen de regenten zich af of ze ook wel goed leren 'braayen', en vragen proeven van hun bekwaamheid te zien. Als de meisjes de leeftijd daarvoor hebben kunnen ze gaan dienen. In 1789 vragen Francyntje Poolman en

Geertje van Oosten voor dit doel ieder een kleerkist met uitzet. Francyntje weet zich goed te redden, en wil zich twee jaar later uitkopen. Daarvoor staat eigenlijk F.30.-, maar Harmen Bakker, als voorzitter van Diakenen, vindt F.10.- genoeg, en schenkt haar de rest. Hierin was men niet krenterig; een ander meisje kreeg in hetzelfde jaar de hele afkoopsom kwijtgescholden.

De vrouwelijke bejaarden houdt men bezig met naaien; de mannen doen wat ander licht handwerk. Wie dat niet kan wordt aan het spinnen gezet. Dat ligt ook niet iedereen, en in 1792 vraagt Jan Fittel - dezelfde die we ook in de vorige aflevering al tegenkwamen - van dat baantje ontheven te worden. Hij wil liever als knecht bij een timmerman in dienst. Dat wordt echter geen succes. Hij krijgt berisping op berisping, en als hij in juni 1792 dronken thuis komt onderhoudt men hem stevig. Was hij op Hemelvaartdag ook al niet dronken geweest en had hij toen niet z'n horloge verpand in Monnickendam? De niet meer zo jonge Fittel moet bekennen en wordt voor straf een week op water en brood gezet in een kamertje op de zolder van het Huis. Een nog zwaarder lot trof een paar jaar later Pieter Fransz de Vos. De regenten hadden zijn afrekening over zijn loon geïnspecteerd, en bevonden deze allesbehalve in orde, waarop 'hy zich zodaanig brutaal aanstelden', dat ze hem harder aanpakten. Men besloot hem 'provisioneel aan het blok te sluyten en in het hok op 't zolder te brengen en hem daar te bewaaren tot nader Order'. Nog geen zes weken later vraagt dezelfde Pieter de Vos om een paar zilveren schoengespen, maar deze werden hem geweigerd 'uyt hoofde zyn slegt gedrag met zyn voorige gespen'.

Niet altijd echter toonden de inwonenden zich zo ondankbaar. Dikwijls beleefden de regenten plezier aan hun pupillen. Jan Appel, die in 1798 een blauwe rok had gekregen om te gaan solliciteren als schoolmeester, maakte daarin blijkbaar zo'n goede indruk, dat hij werd aangenomen, eerst in Noordeinde, later in Katwoude. Men geeft hem een bed, meubelen en geld, en in 1808 koopt hij zich uit. Een andere jongen wordt commissionair.

Behalve inwonende armen waren er 'bedeelden'. Zij kregen vaste uitkeringen, of werden geholpen met incidentele bijstand. Regelmatig kwamen er dan ook verzoeken binnen om geld voor het opknappen van een huis, voor steun aan de kinderen, voor een nieuw kerkboek, voor brandstof en kleding. Roerend is in 1782 het verzoek van de oude Adriaan Tolk, om '1 Jaar Huysuur, Turff & om een Rokje en Broek voor syn soon Cornelis'. 1796 krijgt Neeltje van Vuure een 'kaper om aan 't Nagtmaal te gaan'.

Aan de zijdeur van het Huis werd warm eten uitgedeeld. Men moet zich daar echter vooral geen rijtje terneergeslagen Broekers voorstellen, die bedeesd met een panetje in de hand hun beurt afwachtten. Het was er vooral 's Zaterdags zo'n vrolijke boel, dat de binnenvader order krijgt er wat stilte onder te houden en 'geen sot geklap toe te laten'.

De Franse tijd brengt behalve armoede ook spanning en angst. De bezetter eist

goederen, geld en ... mensen. In 1809 moet er opgave gedaan worden hoeveel jongelui er in het Huis wonen, die als soldaat zouden kunnen worden uitgestuurd. De regenten proberen er onderuit te komen, maar moeten tenslotte toegeven. In september worden er twee opgeroepen: Gerrit Harmensz Kok en Dirk Coertsz. Ze moeten zich melden in Amersfoort, en de binnenvader brengt hen er heen. Broek houdt de adem in. Kok's moeder verschijnt overstuur voor de Heren. Maar het valt gelukkig mee. Beide jongens worden afgekeurd: Coertsz is te klein en Kok heeft een ongemak in de borst. Donderdags met de schuit van half acht vertrokken zijn de mannen Zaterdagavond weer terug aan het Leeteinde. Voorlopig is er weer rust. Men weet dan nog niet, dat er twee jaar later weer nieuwe opgaven geëist zullen worden, en in 1812 wederom. Of 't toen wéér met een sisser is afgelopen weten wij niet, maar we danken aan die lijsten in ieder geval een inzicht in het aantal gealimenteerden: intern waren dat er 21, buitenshuis in die donkere jaren niet minder dan 144!

Zo verliep het leven binnen het Diaconie-huis in de eerste 30, 35 jaar van z'n bestaan. De 19de eeuw, met zijn diepsnijdende sociologische veranderingen in het dorp zal een ander, minder optimistisch beeld te zien geven. Uit de periode, die hier aan de orde is geweest houden wij de indruk over van een stabiele regelmaat, een positief ingesteld bestuur en een welvarende kas.

Die laatste was in de eerste plaats te danken aan de offervaardigheid tijdens kerk-collecten, maar ook aan het zuinig beheer. Zuinigheid was immers een deugd die in Broek vanouds in hoge ere stond. Misschien had uit zo'n fortuin wel met wat royaler hand uitgedeeld kunnen worden. Maar oordelen wij niet te snel: naast de diakonale zorg werd er ook privé heel wat gedaan. Vooral de families Bakker en Ditmarsch hadden in dit opzicht een goede naam.

J.W. Niemeijer